Commissie Omgevingskwaliteit

Bezoekadres
Weesperplein 8
Amsterdam

Postbus 1409
1000 BK Amsterdam
crk@amsterdam.nl
www.crk.amsterdam.nl

Commisse Aanwijzing Monumenten

Onderwerp	Adviesaanvraag aanwijzing Atlascomplex Hoogoorddreef 5-15
Datum	30 september 2024
Commissie	Freek Schmidt (voorzitter), Isabel van Lent (architectuurhistoricus), Petra Brouwer (architectuurhistoricus), Bastiaan van de Kraats (restauratiearchitect)
Secretaris	Elles van den Hoek
Adviseur(s)	Agnes Hemmes, Manon Fonteijn (Monumenten en Archeologie)

Geachte leden van het college van burgemeester en wethouders,

U heeft de subcommissie Aanwijzing Monumenten van de Commissie Omgevingskwaliteit gevraagd advies uit te brengen over de monumentwaardigheid van het kantorencomplex Atlas aan de Hoogoorddreef 5-15.
De commissie hanteert bij de advisering de selectiecriteria voor monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten, zoals vastgesteld in de Erfgoedverordening. Zij beoordeelt of dit complex voor Amsterdam van belang is vanwege de stedenbouwkundige, architectonische en/of cultuurhistorische waarde. Daarnaast wordt vastgesteld in hoeverre het een gaaf en/of zeldzaam voorbeeld is voor een bepaalde periode of van een bepaald (gebouw)type.

De commissie adviseert u het in 1983 naar ontwerp van architect F.J.E. Dekeukelaire gebouwde kantorencomplex inclusief bijbehorende buitenruimtes aan de Hoogoorddreef te beschermen als gemeentelijk monument. Het als beleggingsobject voor verhuur gebouwde Atlascomplex heeft stedenbouwkundige en cultuurhistorische waarde als essentieel onderdeel van de ontwikkelingsgeschiedenis van Amsterdam Zuidoost als het nieuwe zakencentrum. De enorme omvang staat symbool voor de schaalsprong op de kantorenmarkt in de jaren ’80 van de twintigste eeuw. Van bijzondere kwaliteit is de verkaveling in vijf in hoogte variërende bouwdelen en de nadrukkelijke relatie met de omringende buitenruimtes en infrastructuur. Het gebouwencomplex heeft architectonische waarde als kenmerkend voorbeeld van een structuralistische compositie in combinatie met gevels in een zakelijke modernistische stijl. Het zorgvuldig uitgewerkte exterieur is nog grotendeels oorspronkelijk. Bovendien zijn bedrijfsverzamelgebouwen van deze omvang uit deze periode zeldzaam.

Stedenbouwkundige en cultuurhistorische waarde
Het Atlascomplex op de hoek van Hoogoorddreef en Hondsrugweg werd in 1983 gebouwd als een van de eerste kantoren in de wijk Bullewijk, die met grootstedelijke voorzieningen als een winkelcentrum, ziekenhuis en kantoren een goed bereikbaar alternatief moest gaan bieden voor de drukke binnenstad. De gemeente Amsterdam maakte al in de jaren '60 plannen voor deze nieuwe stadsuitbreiding aan de zuidoostzijde van de stad, maar het zou nog tot de jaren '80 duren voordat dit nieuwe nevencentrum in de Bullewijkerpolder gerealiseerd werd.
Het Atlascomplex was destijds het grootste kantoorgebouw van Nederland gebouwd als beleggingsobject zonder dat huurders van tevoren bekend waren. In tegenstelling tot de overige autonome kantoorgebouwen in deze wijk bestaat dit complex uit vijf bouwdelen, die in afmeting, vorm en hoogte van elkaar verschillen en nadrukkelijk zijn ontworpen in samenhang met het landschap en de omringende infrastructuur. De keuze voor de aanleg van ondergrondse parkeergarages maakte het mogelijk om de omgeving en binnenhoven vrij te houden van parkeren, waardoor het complex met groen omzoomd en doorwaadbaar kon worden.
Opmerkelijk is dat de gemeente een belangrijke rol speelde in de totstandkoming van deze samenhangende opzet om dit nieuwe zakencentrum een zekere allure te geven. Het Altascomplex vertegenwoordigt daarmee stedenbouwkundige en cultuurhistorische waarde als essentieel onderdeel van een voor Zuidoost belangrijke periode en ontwikkeling en is een goed voorbeeld van de schaalsprong in de kantorenmarkt in de jaren '80 van de twintigste eeuw in Nederland.

Architectonische waarde
Het in opdracht van PGGM pensioenfonds gerealiseerde Atlascomplex heeft een voor het oeuvre van architect F.J.E. Dekeukelaire kenmerkende, sterk horizontale gevelgeleding. Het contrast tussen de lichte prefab betonnen borstweringen wordt versterkt doordat de donkere strookramen enigszins terug liggen. Daarnaast zorgen de cannelures en toevoeging van Noors marmersplit aan het beton voor extra schaduwwerking en plasticiteit op detailniveau.
In tegenstelling tot de rest van het oeuvre van dit bureau en de meeste gebouwen uit deze tijd, is hier gekozen voor een afwijkende opzet. Het complex heeft een structuralistische opzet van in elkaar grijpende volumes, bestaande uit vijf naar de werelddelen vernoemde bouwdelen om twee centrale binnenhoven. In 1986 werd daaraan parkeergarage Antarctica toegevoegd. Op alle schaalniveaus, van volume tot detail, is gebruik gemaakt van standaardmodules. Drie bouwdelen - Azië, Afrika en Amerika - hebben als basisopzet een X-vormige plattegrond met centrale stijgpunten in het hart van de X. De vrij indeelbare kantoorvleugels zijn hierdoor afzonderlijk te verhuren. Gebouw Australië met een opgetilde T-vormige plattegrond vormt het schakelstuk tussen de drie andere gebouwdelen, die niet intern verbonden zijn en alle een eigen entree hebben. Door het opgetilde volume wordt een doorzicht naar het binnenhof geboden. Het vijfde bouwdeel – Europa – bestaat uit een halve X, die niet is verbonden met de andere gebouwen. Het interieur voor het multitenant gebouw bestaat uit een kolommenstructuur met standaard basisafwerking. Huurders konden de vleugels naar eigen behoefte indelen.
Het bureau van tuinarchitecte Mien Ruys en Hans Veldhoen was verantwoordelijk voor het landschaps- en groenontwerp. Belangrijk uitgangspunt daarbij was de eenheid met de architectuur van het complex, die onder andere werd bewerkstelligd door de geknikte gevellijn door te zetten in de bestrating voor de entree en de horizontale banen in de voetpaden. Met een verschil in beplanting kregen de verschillende delen van de openbare ruimte en binnenplaatsen een eigen sfeer en karakter.

Van kunsthistorische waarde zijn ook de specifiek voor de plek in opdracht van PGGM ontworpen sculpturen van Steef Roothaan en het poortachtige Cortenstalen werk van Evert Strobos. Het kunstwerk van David Vandekop moest in 2008 wijken voor de bouw van een lunchroom.

Gaafheid, herkenbaarheid en zeldzaamheid
De hoofdopzet van het complex en het exterieur zijn goed bewaard gebleven, latere toevoegingen of wijzigingen zijn grotendeels reversibel en doen hier nauwelijks afbreuk aan. De indeling van het interieur is door diverse gebruikers steeds gewijzigd, passend bij de flexibele opzet van een multitenant kantoorgebouw. Het oorspronkelijke bestratingspatroon en groenontwerp van Mien Ruys en Hans Veldoen is in de loop der tijd grotendeels gewijzigd, maar de intentie van de relatie tussen gebouwdelen, groene binnenhoven en omzoming is goed herkenbaar bewaard. Tot slot zijn vergelijkbare bedrijfsverzamelgebouwen van dit formaat uit deze periode zeldzaam in Nederland.

Amsterdam, 31 oktober 2024
Commissie Aanwijzing Monumenten

Freek Schmidt, voorzitter

Cc Monumenten en Archeologie